

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Setkávání předškolních dětí a seniorů – společné programy v mateřské škole

Vypracovala: Bc. Zuzana Pavlíčková
Vedoucí práce: PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci s názvem „*Setkávání předškolních dětí a seniorů – společné programy v mateřské škole*“, vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. ledna 2018

podpis studenta:

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat především PhDr. Miluši Vítečkové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce. V neposlední řadě také Waldorfské mateřské škole v Českých Budějovicích, jmenovitě ředitelce Adéle Havlové, třídní učitelce Kateřině Krausové za vstřícnost při realizaci projektu, a paní Ivě Galbačové za její ochotu číst dětem. Velký dík také patří mé rodině za podporu při studiu a psaní této práce.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je reflektování pozitivních důvodů pro setkávání předškolních dětí a seniorů na půdě mateřské školy. Teoretická část obsahuje kapitoly týkající se sociálních potřeb dětí a seniorů z hlediska psychologie, dále kapitoly o mezigeneračním setkávání v historii a dnes napříč různými kulturami. Okrajově je zmíněna současná dětská literatura zabývající se mezigeneračním setkáváním. Praktická část přináší popis konkrétních projektů, kdy se setkávaly děti a senioři na půdě mateřské školy, dále rozhovory se zúčastněnými. Detailnější vhled je věnován projektu "Čtecí babička". Cílem bakalářské práce je nastínit důležitost mezigeneračního setkávání v dnešní době.

Klíčová slova:

Předškolní věk, senioři, mezigenerační programy, čtení v mateřské škole

Abstract

The bachelor thesis reflects the benefits of joint programs for preschool children and senior citizens in early education. The theoretical part includes chapters on the social needs of children and senior citizens from a psychological point of view and chapters on intergenerational relations outside the family then and today across different cultures. Contemporary children's literature dealing with this topic is also briefly mentioned. The practical part describes a few joint programs projects and provides some interviews with the participants. My own project "A Reading Grandmother" is described in more detail. The bachelor thesis aims at showing the importance of intergenerational programs today.

Key words:

preschool age, senior citizens, intergenerational programs, reading in early education

Motto:

"Kůň je jednou hříbětem, člověk dvakrát dítětem."

(autor neznámý)

„Štěstí je poznat v mládí přednosti stáří a stejné štěstí je udržet si ve stáří přednosti mládí.“

(Johann Wolfgang Goethe)

Obsah

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Obecné vymezení základních pojmů	10
1.1 Stáří	10
1.2 Předškolní věk	11
1.3 Generační kontinuita	11
2 Mezigenerační setkávání z hlediska historie	13
3 Mezigenerační setkávání z pohledu psychologie a sociologie	17
3.1 U dětí	17
3.2 U seniorů	18
3.3 Vlivy mezigeneračního (ne)setkávání na současnou společnost	19
4 Formy mezigeneračního setkávání v současnosti	21
4.1 V rodině	21
4.2 Dobrovolnictví	22
4.3 Na půdě vzdělávacích institucí	23
5 Projekty mezigeneračního setkávání v mateřských školách	25
5.1 Celé Česko čte dětem o.p.s.	25
5.2 Mezi námi o.p.s.	27
6 Mezigenerační setkávání v současné české dětské literatuře	29
6.1 Popis knih a obsah	29
PRAKTICKÁ ČÁST	31
7 Cíl práce, výzkumné otázky a metodika	31
8 Projekt „ČTECÍ BABIČKA“	32
8.1 Úvod a plánování	32
8.2 Průběh projektu	33
8.3 Zhodnocení projektu	34

8.4	Rozhovory	35
9	Diskuze	41
	Obrazová dokumentace	42
	ZÁVĚR	45
	Použitá literatura.....	46
	Internetové a další zdroje.....	46

ÚVOD

Když jsem přemýšlela o tématu pro tuto bakalářskou práci, setkávání dětí a seniorů pro mne bylo nasnadě. Především proto, že dlouhodobě cítím potřebu tohoto propojování, nejen v osobním a rodinném životě.

V minulosti jsem se zúčastnila mezigeneračních projektů, nejprve jako dobrovolnice pro organizaci Adra, kdy jsem jako dobrovolník navštěvovala se svým, tehdy ani ne ročním synem, klienty domova seniorů Máj v Českých Budějovicích. Tam jsem měla možnost poprvé vidět, jak toto mezigenerační setkávání "funguje" pro obě strany, a začalo mi to dávat smysl.

Druhé setkání proběhlo během projektu "Opleťme Máj", kdy jsme dohromady s přítelkyněmi a seniorkami z Domova pro seniory Máj v Českých Budějovicích oplétaly veřejné sídlištní prostranství. Vzájemně jsme si vyměňovaly zkušenosti, "babičky" se staly našimi učitelkami ručních prací.

Dlouhodobě vnímám, že v dnešní době úplně nefungují tradiční modely rodiny, prarodiče jsou často velmi produktivní, nemají čas se věnovat naplno svým vnoučatům, proto s radostí sleduji projekty, které jsou zaměřeny právě na mezigenerační setkávání. Cítím důležitost vzájemného předávání zkušeností, zásadní roli v předávání vzorů a velký přínos pro obě dvě strany.

V první části práce se budu věnovat pojmům stáří, dětství, mezigenerační setkávání a pokusím se nastínit tyto pojmy z hlediska historie.

Okrajově se také zmíním o současné české dětské literatuře týkající se tématu, protože si myslím, že může představovat zdroj inspirace nejen pro rodiče a vychovatele.

Vše výše zmíněné mě vedlo k tomu si mezigenerační projekt vyzkoušet na vlastní kůži, propojit na pár měsíců život dětí z jedné třídy mateřské školky a jedné seniorky, kterou jsme si s dětmi nazvaly "Čteci babička". V praktické části bakalářské práce se budu věnovat popisu a reflexi tohoto projektu a zmíním i ostatní již proběhlé nebo stále trvající projekty. Budu se snažit zjistit motivaci a zkušenosti z těchto uskutečněných setkání.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Obecné vymezení základních pojmů

1.1 Stáří

Podle definice světové zdravotnické organizace je: „*Stařecký věk neboli senescence obdobím života, kdy se poškození fyzických či psychických sil stává manifestní při srovnání s předešlými životními obdobími.*“¹

Gruss² orientačně dělí stáří na třetí a čtvrtý věk. Příslušníky třetího věku jsou podle něj dnešní šedesáti až osmdesátiletí jedinci. Třetí věk označuje jako rané stáří. Následující čtvrtý věk, neboli kmetství zahrnuje osoby osmdesáti až stoleté. Toto rozdělení ovšem striktně neprosazuje, ale upozorňuje na to, že slouží spíše pro výzkumné účely

U Vágnerové³ pak nalezneme takovouto definici: „*Stáří je poslední etapou života, fází, která bývá označována jako postvývojová, protože již byly realizovány všechny latentní schopnosti rozvoje. Přináší nadhled a moudrost, pocit naplnění, ale také úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci.*“

Naproti tomu se Křivohlavý⁴ vyjadřuje k pojmu tak, že při určování stáří u konkrétního člověka se v současné době používá celé řady měřítek. Mezi ně patří například chronologická délka života, biologické a psychické zdraví, produktivita a sociální kompetence a také spokojenost s vlastním životem.

Orientační členění stáří dle Haškovcové⁵:

- 45 – 59 let: střední, nebo též zralý věk
- 60 – 74 let: vyšší věk, nebo rané stáří
- 75 – 89 let: stařecký věk, neboli senium, jinak také vlastní stáří

¹ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Havlíček Brain Team, 2010, s. 20

² GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009

³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II*. Karolinum, 2007, s. 299

⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2011

⁵ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Havlíček Brain Team, 2010, s. 20

- 90 let a více: dlouhověkost.⁶

V současnosti se pro staršího až starého člověka hojně užívá výrazu senior, k definici tohoto slova se vyjadřuje Haškovcová⁷: „*Starší člověk, ale také nejstarší a zpravidla vážený člen nějakého společenství. Používá se též k rozlišení mladšího (jun.) a staršího (sen.) člena rodiny (pokud mají stejné jméno i příjmení), a to i v případě, že ten starší z nich zdaleka není starý.*”

1.2 Předškolní věk

Dalším důležitým pojmem je *předškolní věk*. Zpravidla je jím vymezován věk dítěte od tří let po nástup do školy. Definici můžeme nalézt u Vágnerové⁸: „*Předškolní období trvá od 3 do 6-7 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuelně i více let.*”

Také hovoří o tom, že se tento věk můžeme chápat jako o období *iniciativy*, kdy má dítě potřebu jednat samostatně, něco vytvořit, a tím si potvrdit své kvality. Dále jsou typickým znakem tendence přesahování hranic rodiny, a přirozené rozvíjení vztahů se svými vrstevníky. Právě toto období Vágnerová definuje jako fázi přípravy na život ve společnosti, a zmiňuje, že právě tehdy je nezbytné, aby dítě přijalo řád, který chování k různým lidem upravuje. Jinými slovy jde o to se naučit vlastní prosazení i vzájemnou spolupráci.

1.3 Generační kontinuita

Souvisejícím pojmem je *generační kontinuita*, jež představuje jakousi provázanost generací, znalost svých kořenů a vědomí odkud pocházím, to je součástí pozitivní identity každého jedince. K tématu se vyjadřuje Vágnerová⁹ v knize *Vývojová psychologie II*: „*Kontinuita – Dosažení integrity vede k pochopení vlastního života jako nedílné součásti generační posloupnosti. V jejím rámci je možné uvažovat o vlastním životě jako součásti většího celku, tj. celé společnosti, ve vztahu k minulosti, přítomnosti i budoucnosti.*”

Dále Vágnerová¹⁰ hovoří o rozdílech generační kontinuity uvnitř rodiny i v širší společnosti mimo ni. Tvrdí, že skutečně úzce provázaná generační kontinuita je možná jen

⁷ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi*. Praha. Galén, 2012, s. 148

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Karolinum, 2007, s. 173

⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II*. Karolinum, 2007, s. 300

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II*. Karolinum, 2007

v úzké rodině. V širší společnosti tak provázaným vztahům tomu brání sociálně vymezené hranice. Například v úzké rodině v okamžiku smrti nastupuje do role umírajícího jeho generační následovník a daný jedinec v těchto souvislostech svůj život také vnímá.

Vágnerová¹¹ dále vysvětluje, že mladá generace ztrácí vědomí automatické generační kontinuity. Lidé žijí čím dál častěji odděleně, ať už v samostatných domácnostech či domovech pro seniory. Staří lidé bývají často považováni za méněcenné, podřadné a společnost zatěžující. Mladí necítí závazek jim pomáhat a žít společně. Mluví o tom, že slábnou sociální vazby a naopak sílí pudové neboli biologické tendence. Proto lidé usilovně pečují o své potomky. Žádný biologický pud ale nenutí jedince starat se o potřeby svých předků. Uvádí, že péči o seniory je nutné podporovat psychosociálními mechanismy.

¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II*. Karolinum, 2007

2 Mezigenerační setkávání z hlediska historie

V historii měl postoj ke starým lidem rozličné podoby, závislé na mnoha faktorech. Svou roli zde hraje délka života, přičemž v minulosti se lidé nedoživali tak dlouhého věku, jako je tomu nyní. Stáří tak bylo něčím vzácným. Starý člověk disponoval zkušeností, a zpravidla na jejich předání mladším generacím byla závislá obživa celé široké rodiny (a to zejména v řemeslech a zemědělství). Zkušenosti a vzpomínky byly uchovávány spíše v paměti, a předávaly se ústní formou. Tento proces by se dal nazvat kulturním dědictvím, které dobře chápali právě naši předkové.

Tradice byla povětšinou taková, že takzvaný grunt (neboli hospodářství) se dědil z otce na syna. Zkušenosti se předávaly postupně a přirozeně, soužitím celé rodiny na jednom místě. Staří členové rodiny předávali grunt mladší generaci, která měla za úkol ho nadále rozvíjet a zvelebovat pro generaci následující. Soužití tehdejších seniorů s rodinou bylo zajištěno takzvaným „vejmkem“, který byl součástí gruntu, a na kterém staří lidé dožívali. Dědictvím, které mladá generace dostala, se zavazovala právě k doživotní péči o své rodiče. Toto hospodaření tedy představovalo jakousi kontinuitu, kdy mladý hospodář byl tak jen jakýmsi „dočasným správcem hospodářství“, přičemž měl nad sebou ještě „stařešinu“ a pod sebou svého nástupce, tedy další, v budoucnu nastupující, generaci. Hospodářství nebylo vnímáno jako soukromý majetek jednoho hospodáře, ale způsob obživy celé široké rodiny, který byl závislý právě na kontinuitě a předávání zkušeností.¹²

Haškovcová¹³ se vyjadřuje k tématu funkce stárnoucího člena v rodině. Jeho sociální role byla, podle ní, podmíněna funkcí, kterou starý člověk do poslední chvíle a podle svých možností vykonával. Například, když starý hospodář pro nedostatek fyzických sil nemohl zastat těžkou práci na poli, uplatnil se alespoň na dvoře. Škála činností, které vykonával, byla úměrná jeho možnostem. Tímto způsobem měl stárnoucí jedinec své místo, funkci, byl přijímán nebo alespoň tolerován. Výjimku tvořily jen zvláštní situace, například období válek nebo neúrodné

¹² <http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/Vztah-ke-stari-v-promenach-casu-Ales-Opatrny-KTF-UK-v-Praze.html>

¹³ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenoméni stáří*. Havlíček Brain Team, 2010

roky.

Tento model představoval stáří v aktivitě, zaopatření a v kontaktu s rodinou. Život měl svůj jasně stanovený řád a danost. Toto uspořádání bylo ovšem závislé na vlastnictví majetku (gruntu). Další skupinu představovali bezzemci a lidé, kteří nic nevlastnili. Ti neměli nikoho, přežívali, a patřili ve společnosti k těm nejubožejším. Svým zjevem a údělem budili soucit, a byli odkázáni na pomoc druhých (později charitativní a obecní pomoc).

Výše zmíněné ústní předávání kultury je na rozdíl od dědění v oblasti genetiky vědomou a aktivní záležitostí, a lze ji aplikovat i v dnešní době, i když už na ní většinou nezávisí přežití rodiny. Křivohlavý¹⁴ dále hovoří o *aktivním stáří*, a o tom, že tento pojem nezastřešuje aktivitu pouze po stránce fyzické, ale zmiňuje, že stejně plnohodnotnou součástí je i předávání kulturního a společenského dědictví. Toto předávání sice nemusí být výsadou pozdního věku, ovšem právě v tomto období jsou vhodné podmínky.

V dnešní době ale můžeme, oproti minulosti, nalézt odlišnosti v předávání kulturního dědictví. Velký vliv má to, že současná doba disponuje množstvím informačních technologií a vědomosti jsou dobře zaznamenány. K této problematice se vyjadřuje Opatrný¹⁵, a upozorňuje na vlivy, které souvisí s předáváním kulturního dědictví v současnosti. Za prvé, hovoří o dostatku a dostupnosti informačních zdrojů, které nahrazují paměť. Za druhé zmiňuje, že dříve tak zásadní zkušenost, je nyní považována jen v určitých oborech. Například poznatky v oblasti technického vývoje a výzkumu jdou rychle dopředu, a ceněna je spíše flexibilita v osvojování si nových poznatků, což je výsadou mladé generace. Stává se tedy, že například dnešní teenageři mají v technických oblastech více zkušenosti, než jejich prarodiče.

Zavázalová¹⁶ potvrzuje výše popsané, a zmiňuje, že v důchodovém věku ještě mnoho jedinců disponuje fyzickou i psychickou vitalitou a mají tedy kapacitu pro realizaci vlastních aktivit. Na druhou stranu ale doplňuje, že výměna tohoto tradičního zkušenostního vzorce může měnit vztahy v rodině.

K tématu stárnoucích lidí napříč historií se vyjadřuje i Gruss¹⁷. Podle něj měly, za posledních 10 000 let, postoje ke starým lidem mnoho různých podob. Jako klíčový faktor pro

¹⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2011

¹⁵ <http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/Vztah-ke-stari-v-promenach-casu-Ales-Opatrny-KTF-UK-v-Praze.html>

¹⁶ ZAVÁZALOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Karolinum, 2001

¹⁷ GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí: Z pohledu celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009

určitou skupinu zmiňuje význam pro danou společnost a dále také závislost na tradici, která určovala postoj ke stárnoucím jedincům v konkrétní skupině. Jako důležité spatřuje schopnost předávání zkušeností, vědomostí a kulturních hodnot. Zásadním okamžikem, který autor zmiňuje, je vyřazení jedince z veřejného života. Taková chvíle přicházela, když starý člověk už nebyl schopen plnohodnotně fungovat ve své profesní roli. O jejich následujícím osudu se vyjadřuje dvojím způsobem. Hovoří o tom, že napříč minulostí byl postoj ke stárnoucím členům společnosti různý. Stávalo se, že někde se těšili vysoké úctě, jinde žili, pro svou slabost a nepotřebnost na okraji komunity. Přístup konkrétní skupiny záležel na vícero faktorech, zejména na vnitřním uspořádání vztahů, ekonomické zajištěnosti a společenském statutu. Dle Grusse¹⁸ vnitřní mezigenerační vztahy závisely především na kontinuitě rodinných vztahů a výtěžnosti půdy.

Haškovcová¹⁹ v knize *Fenomén stáří*, konkrétně v kapitole *Pohledy na stáří historicky a dnes*, zmiňuje, že stát se starým, nebo jím být, bylo v minulosti v podstatě velmi nepravděpodobné. Vliv měly zejména infekční nemoci, těžká fyzická práce, špatné hygienické podmínky, nedostatečná lékařská péče, chudoba, ale také onemocnění a úrazy, které dnešní medicína zvládá běžně vyléčit. Stáří tak bylo ceněno jako něco výjimečného, zejména pro svou moudrost a možnost dotyčného předávat ostatním důležité životní zkušenosti. V neposlední řadě také starý člověk představoval jakéhosi „informátora – pamětníka“, který dokázal hovořit o tom, jaký byl svět dříve. Faktem také je, že starým byl považován člověk už v mnohem dřívějším věku, nežli dnes. Starým člověkem, dříve nazýván kmetem, byl už ve svých padesáti letech. Kmetem byl, jak autorka uvádí, jakýsi společník, nebo průvodce. Podle našich předků dokonce vladyka. Později je jím myšlen moudrý stařec a dnes je synonymem jakéhokoliv starce. Samotné slovo je, jak zmiňuje, odvozeno z latinského comes, označuje toho „kdo se mnou jest“.

Tento uctivý postoj ke stáří ale ovšem nebyl vždy jednoznačný. Haškovcová²⁰ zmiňuje z historie také extrémní případy primitivních národů, kdy osud starců byl závislý na jejich užitečnosti pro skupinu. Zmiňuje například primitivní slovanský kmen, který donucoval starce, aby se vrhali do moře, nebo osud eskymáckých žen, který býval zpečetěn následujícím způsobem: ukamenováním, pohřbením zaživa, nebo utopením v moři. Hovoří o tom, že pokud chceme pochopit postoje jednotlivých skupin ke stáří v různých historických etapách i v

¹⁸ GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí: Z pohledu celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009

¹⁹ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Havlíček Brain Team, 2010

²⁰ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Havlíček Brain Team, 2010

současnosti, je zásadní, abychom konkrétní situaci reflektovali komplexně, tedy sledovali všechny vlivy, které ve výsledku ovlivnily postoj společnosti ke stáří

Dále, dle Haškovcové,²¹ by v současné době neměl být problém zajistit starým lidem slušné materiální minimum až komfort. Aktuální situaci stárnoucích lidí hodnotí tak, že ačkoliv je, zejména v ekonomicky vyspělých státech, zajištěna základní péče (pravidelné jídlo, střecha nad hlavou a čistá postel), s tímto tématem souvisí problémy, které zatím nebyly vyřešeny a nové se zrodily.

Závěrem této kapitoly stojí za to uvést postřehy z knihy *Dopisy vnučce* od Šiklové²². Hovoří o postavení ženy, a o tom, že v někdejších kulturách bylo její postavení a hodnota určována okamžikem, kdy skončila její možnost rodit děti. Tím byla vyčerpána užitečnost pro rodinu a manžela. Na druhou stranu zmiňuje asijské společnosti, ve kterých byla tradice uctívání starců na vysoké úrovni. Starý člověk byl vzácný, především proto, že požehnaného věku se dožilo jen pár nejsilnějších a nejzdravějších jedinců. Starý člověk tak byl nositelem zkušenosti, a byl ceněn především pro svou schopnost předávat mladé generaci praktické schopnosti, ale i duchovní hodnoty, příběhy a mýty. Dále pak zmiňuje, že i přesto to staří neměli rozhodně lehké. Když například byla nouze o jídlo, starým lidem se zpravidla nedávalo. Není tedy náhodou, že právě proto skoro všechna náboženství zdůrazňovala, že je třeba staré lidi ctít a pomáhat jim. V křesťanství je to například zakotveno v modlitbách i v Desateru.

²¹ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Havlíček Brain Team, 2010

²² ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Kalich, 2007

3 Mezigenerační setkávání z pohledu psychologie a sociologie

3.1 U dětí

Rozvoj osobnosti jedince, konkrétně socializace a individuace, také závisí na kontaktu s jinými lidmi, tedy probíhá v interakci. Jak zmiňuje Vágnerová²³, zásadní jsou vztahy a vzorce sociálního chování, které si dítě osvojuje uvnitř rodiny. Důležitá je zkušenost s empatií vůči druhým lidem, jejich projevům, respekt k jejich potřebám, ale i prožívání a uplatňování vlastních názorů, pocitů a osvojování si schopnosti hledat varianty řešení konfliktních situací.

Ale rodina, to nejsou jen rodiče dítěte, důležité jsou i vztahy s ostatními členy společenství, například s prarodiči. Pro zdravý rozvoj jedince je důležité od útlého dětství prožívat nejen své vlastní a přímé vztahy, ale i pozorovat vzájemné chování mezi členy rodiny. Matějček²⁴ vysvětluje, že zkušenost dítěte s pozorováním vnitřních vztahů v rodině je pro jeho rozvoj klíčová. Dítě v rodině poznává celou škálu vztahů - matky k sobě, otce k sobě, ale i obou navzájem. Dále hovoří o tom, že na této cestě sebepoznávání není jen vztah já a někdo druhý, ale já-ty a někdo třetí. Proto zde mají svou nezastupitelnou úlohu i prarodiče, sourozenci, tety a strýčkové a ostatní členové rodiny.

Podobnou úvahu o důležitosti mezigeneračního setkávání nalezneme i v knize *Sociální gerontologie*²⁵. Zde se můžeme dočíst, že osobní pozitivní zkušenost s péčí a přístupem ke starým lidem jedinec může nabýt právě v rodinném prostředí. Začlenění starých lidí do rodinného a společenského života, a zejména pak sdílením příběhů, může dítě pochopit přirozený koloběh života a jeho pokračování. V neposlední řadě je zásadní zkušenost dětí s vzájemnou pomocí, solidaritou a podporou důstojnosti, kterou poskytují rodiče stárnoucím členům. Důležité je klást důraz na výchovu k hodnotám, neboť ty trvají bez ohledu na ekonomické a společenské postavení jedince.

O důležitosti vztahu v celé široké rodině hovoří i Matějček²⁶, zmiňuje důležitost možnosti pro dítě tyto vztahy pozorovat a být jich účastno. Hovoří o tom, že můžeme rozlišit

²³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Karolinum, 2007

²⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005

²⁵ ČEVELA, Rostislav, KALVACH, Zdeněk a Libuše ČELEDVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012

²⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005

„jádro rodiny“, tedy matka-otec-dítě. Dále popisuje, že kolem tohoto jádra si můžeme představit jakési kruhy, které představují společenské zázemí rodiny. Prarodiče řadí do nejbližšího kruhu k rodinnému jádru a zmiňuje, že od pradávna patří nevyhnutelně k rodinnému společenství. Zmiňuje důležitost jejich funkce (i když není už hlavní a rozhodující), ale jako rodiče dnešních rodičů s nimi tvoří velmi úzký citový vztah.

Závěrem zmíním opět Matějčka²⁷, který upozorňuje na to, že prarodiče mohou v budoucnosti dítěte znamenat nedohlednou výchovnou hodnotu. Jejich funkci vidí v předávání tradic a přemostění minulosti se současností. V neposlední řadě dítě si dítě bude utvářet budoucí postoj ke svým rodičům, na základě pozorování dnešních rodičů. V neposlední řadě postoj současných rodičů k jejich rodičům jednou bude určovat postoj dítěte k nim. Opakování tohoto vzorce Matějček zmiňuje jako něco zásadního, na co bychom neměli zapomenout.

3.2 U seniorů

Vstup do třetí fáze života s sebou často přináší společného jmenovatele – samotu. Člověk ztrácí svou profesní roli, tedy i prestiž s ní spojenou a neméně i pracovní kolektiv. S tímto je spojená deprese, která je, dle Křivohlavého²⁸: *„Relativně nejčastějším negativním jevem, s nimž se setkáváme u starších lidí. Bližší informace nám říkají, že s depresí se setkáváme tam, kde se u daného člověka objevuje chorobný smutek, skleslost, pocity vnitřního napětí, únavy, ztráty životní energie, úzkostí, apatie, nerozhodnost spolu s útlumem a zpomalení duševních i tělesných procesů, pokleslým sebevědomím a celkovým útlumem.“* Deprese tak může dále vyústit k přehnanému sebehodnocení a negativní sebekritice. To vše má značně negativní vliv na fyzický i psychický život daného člověka.

Jak zmiňuje Vágnerová²⁹, jinak tomu může být u seniorů, kteří jsou pravidelně v kontaktu se svou rodinou, tedy se svými dětmi a vnuky, neboť vztah s nimi přináší jiné emoční uspokojení. Specifikem těchto vztahů je pocit odpovědnosti a v nejnutnějším případě možnost zásahu do života vnoučat. Pochopitelně tyto vzájemné vztahy přinášejí nejen radosti, ale i starosti. Prarodiče očekávají od svých vnoučat faktickou i emoční podporu, a většinou ji dostávají.

²⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005

²⁸ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2005, s.29

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Karolinum, 2007

S aktivním kontaktem se svými blízkými vyplývá často i společná činnost, tedy senioři ani v důchodovém věku neztrácejí pocit sociální role ve společnosti. Dále Vágnerová³⁰ dodává, že pocit užitečnosti může mít mnoho podob. Není tak výjimkou, když se senior identifikuje s někým z rodiny, často s dětmi nebo vnoučaty, a jejich úspěchy pak prožívá jako vlastní.

Vágnerová³¹ se také vyjadřuje k tématu osamělosti, která stárnoucí lidi provází. Hodnotí je jako významný problém pozdního stáří, který je podle ní způsobený především ztrátou blízkých lidí, a tím pádem i dlouhodobých citových vazeb s nimi spojených. Navíc při ztrátě vrstevníků jedinec nemá s kým sdílet své vzpomínky. Ztráta sociálních kontaktů, izolace od společnosti a proměna okolního prostředí jsou vlivy, které zvyšují strach z opuštěnosti.

3.3 Vlivy mezigeneračního (ne)setkávání na současnou společnost

Téma mezigeneračního kontaktu je v dnešní době více než aktuální. Průzkumy ukazují, že starých a stárnoucích lidí bude dramaticky přibývat, neboť lidé žijí déle než kdykoliv předtím v minulosti. Dle Křivohlavého³² žije v současnosti v České republice přibližně půl druhého milionu lidí, kteří jsou starší 65 let. Předpokládá se, a demografické studie tomu napovídají, že v roce 2050 budou tito lidé tvořit celou jednu třetinu obyvatel v naší zemi, z nichž jeden milion bude starší osmdesáti let. Toto téma se tedy výrazně týká už skupiny dnešních čtyřicátníků, kteří zanedlouho budou spadat do skupiny lidí třetího věku.

O aktuálnosti tématu stárnutí dále hovoří i Gruss³³, který zmiňuje, že v budoucnu se lidé v průmyslově vyspělých zemích mohou dožít mnohem vyššího věku, než by vůbec považovali za možné. Například uvádí, že dítě narozené v Německu v dnešní době má vysokou pravděpodobnost, dokonce 1:1, že se dožije sta let (ve 22. století). Tvrdí, že dlouhověkost je aktuální otázka již pro dnešní třicátníky, kteří se s největší pravděpodobností dožijí devadesátého roku života. Také zmiňuje, že tento fakt, by měl ovlivnit plánování a kvalitu života v současnosti.

V dnešní době je situace taková, že senioři a produktivní generace je od sebe vzdálená, a to především ekonomicky, společensky a citově. Tuto propast pociťují v současnosti reálně více senioři, nežli mladší generace, ale shodují se na ní i odborníci. Haškovcová³⁴ popisuje

³⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Karolinum, 2007

³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Karolinum, 2007

³² KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2011

³³ GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí: Z psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009

³⁴ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012

současný většinový stav, přičemž uvádí, že mladá generace je především zaměřena na svůj vlastní prospěch a budování kariéry. Stáří pro ně znamená jakousi vzdálenou neexistující metu, o které zatím spíše neuvažují, neboť se nachází v životní fázi dobrého zdraví a plní životní energie. Jejich reakce na seniory, se kterými se ve svém okolí setkávají, jsou různé, často protichůdné. Zatímco s vlastními seniory mají většinou hezký vztah, ti anonymní jim nějakým způsobem vadí. Škála projevů nelibosti je široká, od podceňování až po nejen slovní, ale fyzickou agresi. Dále si klade otázku, proč je takový rozdíl mezi chováním jaké ve skutečnosti je, a jaké by mělo být, když většina mladých lidí ví a uznává, že by se měli k seniorům chovat uctivě.

V souvislosti s výše zmíněným bych ještě ráda uvedla termín *ageismus*. Přesný překlad do češtiny neexistuje, ale tento pojem v podstatě vyjadřuje diskriminační a nenávistné projevy všeho druhu vůči seniorům. Vágnerová³⁵ pojem komentuje takto: *„Ageismus, stejně tak, jako jakýkoliv jiný předsudek, příliš zjednodušuje a nepřiměřeně generalizuje. Považuje za méněcenné všechny staré lidi bez rozdílu. Nebere ohled na jejich individualitu a někdy i značné difference, které mezi lidmi této věkové kategorie existují.“* Dále zmiňuje některé tendence, například seniory izolovat, aby se staly méně významnou součástí většinové společnosti. Jako příčiny tohoto chování uvádí pravděpodobně biologickou a sociální podmíněnost. Za důležité vlivy, které způsobují tyto diskriminační projevy, považuje změnu v obecně uznávaných hodnotách, důraz na jedince, rozpad tradičních rodinných vazeb a také obavu z vlastního stáří. Haškovcová³⁶ ale upozorňuje na to, že tento pojem nefunguje pouze jednosměrně. Dokonce i někteří senioři jsou pod vlivem *ageismu*, což znamená, že i oni přejímají a identifikují se se stereotypy, které jsou jim nabízeny mladší generací. Ve výsledku to znamená, že jejich pohled na vlastní život je zkreslený, tedy i přesto, že žijí aktivně a důchodového věku si užívají, mají pocit, že žijí jakýsi „podřadný“ život.

Dle Haškovcové³⁷ je generační propast způsobena tím, že mladí lidé nepotřebují slyšet názory vznikající subkultury důchodců, která jim nemá co říci. Vzájemné pochopení je obtížné, neboť ani jedna z uvedených stran nezná problémy těch druhých. Téma autorka uzavírá s tím, že jedinou možností je vzájemná domluva, protože senioři zde žijí a mladší generace jednou bude na jejich místě.

³⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II*. Karolinum, 2007, s. 415

³⁶ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012

³⁷ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012

4 Formy mezigeneračního setkávání v současnosti

4.1 V rodině

Přirozené mezigenerační setkávání, jak je již zmíněno v předchozích kapitolách, se odehrává v rodině. To se můžeme dočíst v knize *Sociální gerontologie*³⁸, kde je hovořeno o tom, že nejdůležitější role seniorů v rodině není, jak by se mohlo na první pohled zdát, jen hlídač dětí, jakýsi *babysitter*. I když péče o vnoučata, případně pravnoučata je velice přínosná pro mladé rodiny. Dále se můžeme dočíst, že ta nejdůležitější role seniorů v rodinách je jejich úloha jakéhosi nositele tradice a emočních vazeb. Nezastupitelná je také jejich role ve vedení domácnosti, spolufinancování nejrůznějších projektů a realizaci rodinných akcí. Další úlohou mladých seniorů je také péče nejen o mladší generace, ale často dokonce i o své již velmi staré rodiče. Tento jev můžeme popsat jako takzvaný *sendvičový fenomén*. Dále je zmíněna závažná civilizační změna, která se týká příslušníků třetí a čtvrté generace. Ta je popsána jako podřízení svého života potřebám mladé rodiny, která je ovšem nahrazována rodinnou pomocí.

K tématu se vyjadřuje Haškovcová³⁹ a hovoří o tom, že seniory trápí proměny rodinných forem. Se svými touhami ohledně starání se o vnoučata se svěřují vrstevníkům, a občas se netrpělivě vyptávají svých dětí na jejich budoucí plány ohledně svatby či založení rodiny. Faktem zůstává, že ve chvíli, kdy se dočkají, navazují s vnoučaty oboustranně vřelé citové vztahy.

Matějček⁴⁰ hovoří o nebezpečí, které se jeví v případech, které jsou považovány za extrémní – buď je dítě od kontaktu s prarodiči naprosto izolováno, nebo naopak je jím předána neúměrná zodpovědnost a péče. V prvním případě mohou prarodiče trpět izolací, a nepříjemné pocity z nenaplněné role se mohou hromadit, rozbíhá se pak koloběh rodinných neshod a nepříjemností. Druhý extrémní případ naopak může vyústit k naprosté záměně rolí. Dítě nepřijímá jako matku svou matku biologickou, nýbrž nejbližší pečující osobu. V pozdější době toto může vyvrcholit v pozdější žárlivost a nesváry.

Aby vztah obou stran byl harmonický, je nezbytná aktivita obou zúčastněných stran –

³⁸ ČEVELA, R., KALVACH, Z. a L. ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012

³⁹ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi*. Havlíček Brain Team, 2010

⁴⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005

tedy seniorů i mladé generace. To, že mimo jiné setkávání a předávání kulturního dědictví záleží také na individuální aktivitě, zmiňuje Křivohlavý⁴¹. Podle něj jsou vhodným příkladem babičky nebo dědečkové, kteří svým vnoučatům vyprávějí příběhy, čtou pohádky a povídají si s nimi, jaký byl svět, když oni byli mladí. To, jak zmiňuje, je pro děti mimořádně poutavé téma.

Čtení a vyprávění příběhů je obecně oblíbenou činností, které se zpravidla věnují prarodiče s dětmi. Není náhoda, že to je obvyklá aktivita propojujících mezigeneračních programů ve školkách. Matějček⁴² upozorňuje na přímou souvislost mezi vývojem řeči, čtením a prací s knihami. Upozorňuje na to, že pokud dítě nemá možnost se seznámit s knihami a s dospělou osobou o nich hovořit, může nastat opožděný vývoj řeči. Jako nejkrizovější uvádí děti z méně vyspělých vrstev a také děti z dětských domovů, které sice mají k dispozici dostatek knih, ovšem nemají příliš příležitostí si nad knihami s někým pohovořit.

Také upozorňuje na to, že dítě, které v dětství prohlíželo knížky, obrázky, četlo si s dospělým, pravděpodobně bude jednou v dospělosti předčítat pohádky a prohlížet knihy znovu se svými dětmi. Tak by měla být zachována štafeta předávání kulturních hodnot a vědění. Další možnou společnou aktivitou je navštěvování místních kulturních akcí a následné rozhovory s dětmi. Koneckonců i kulturní děti ve městě nebo v obci většinou záleží na aktivitě a tvůrčí činnosti jedinců.

4.2 Dobrovolnictví

Fenoménem současnosti je *dobrovolnictví*. Tedy činnost, která je dobrovolná a závisí pouze na osobní motivaci jedince. V České republice existuje vícero organizací, které se zabývají činností dobrovolníků. Jen jako příklad může být zmíněna Adra, Diakonie a Charita.

Křivohlavý⁴³ uvádí příklad dobrovolnictví v Kanadě, kde je podle něj, dobrovolnická činnost velmi dobře organizována. Podle internetových⁴⁴ zdrojů je zde 12,5 milionů dobrovolníků, z nichž tvoří senioři celých 78 %. Jedná se především o aktivity v oborech vzdělávání, sportovního vyžití, sociálních služeb a charitativní a diakonickou péči. Motivace, kterou dobrovolníci senioři uvedli, je následující: 93 % poskytovatelů dobrovolné pomoci druhým lidem uvedlo, že činnost vykonávají, aby prospěli komunitě, tedy lidem okolo sebe.

⁴¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2011

⁴² MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005

⁴³ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2011

⁴⁴ www.volunteer.ca

77 % sdělilo, že chtějí využít dovednosti a znalosti, které nabyly ve svém osobním i pracovním životě k pomoci potřebným. 50 % dotázaných uvedlo, že si chtějí dobrovolnou práci ověřit, co jsou schopni pro druhé lidi ještě udělat. Přirozenou součástí dobrovolnictví je postupné setkání s celou rodinou a propojování se s ostatními lidmi.

Dobrovolnictví ale funguje i z druhé strany, mladý člověk dochází za seniorem a společně s ním tráví čas. K dobrovolnické činnosti se seniory se na svých stránkách vyjadřuje organizace ADRA⁴⁵, která se programy mezigeneračního setkávání dlouhodobě zabývá. Můžeme se zde dočíst o pravidelných návštěvách dobrovolníků, díky kterým mají senioři možnost setkat se s osobou zvenčí, sdílet, hovořit o svých vzpomínkách a na druhou stranu předávat mladší generaci moudrost a své životní zkušenosti. Tato setkání mohou pomoci seniorům překonat pocity osamělosti a zbytečnosti. Nejčastěji je setkání naplněno rozhovorem, kdy se dobrovolník snaží vyzdvihovat pozitivní podněty a vzpomínky jednotlivce. Jsou ale možné i jiné alternativy, například čtení, luštění křížovek, hraní deskových her, chození na procházky a jiné

4.3 Setkávání dětí a seniorů na půdě vzdělávacích institucí

Výše jsem se zmínila o tom, jak je současná generace mladých lidí a seniorů povětšinou vzdálená. Je tedy důležité myslet na mezigenerační setkávání, které by mělo být součástí nejen rodinné, ale i předškolní a školní výchovy. K tématu se vyjadřuje Haškovcová⁴⁶, a hovoří o tom, že zásadní může být nejen výchova k péči o stárnoucí občany v rodině, ale i ve vzdělávacích institucích. Je přesvědčená o tom, že děti by měly přijmout péči o své rodinné příslušníky jako samozřejmou, neboť ony samy ji od nich v dětství dostávaly. Dále ale upozorňuje na to, že výchova v tomto smyslu, i když proběhla v rodině a ve škole úspěšně, by neměla skončit s ukončením studia. Podle ní by vzájemné porozumění mělo být kultivováno celoživotně, a to bez ohledu na časové a ekonomické možnosti mladé generace.

O důležitosti mezigeneračních programů pro školky a školy se můžeme dočíst také v knize *Sociální gerontologie*⁴⁷. Zde se hovoří o tom, že vzdělávací programy by se měly zaměřit na eliminaci předsudků, a o stárnutí hovořit bez stereotypů. Dětem by měly představit rozdíly

⁴⁵ <https://www.adra.cz/dobrovolnictvi/ceske-budejovice/dobrovolnictvi-pro-seniory>

⁴⁶ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012

⁴⁷ ČEVELA, Rostislav, KALVACH Zdeněk a Libuše ČELEDVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012

mezi stárnutím úspěšným a neúspěšným, aktivním a závislým. Prevencí by také mělo být poučení o pozitivním ovlivnění vlastního stárnutí, osobní zodpovědnosti a o ekonomických a jiných předpokladech směřujících k úspěšnému zvládnutí stařeckého věku.

5 Projekty mezigeneračního setkávání v mateřských školách

V České republice existují také organizace, které se zabývají přímo setkáváním seniorů a předškolních dětí, patří mezi ně *Celé Česko čte dětem o.p.s.* a *Mezi námi o.p.s.* Jejich projekty jsou zaměřeny převážně na čtení pohádek na půdě mateřských škol nebo v domovech pro seniory. Níže jsou jednotlivé projekty popsány a představeny.

5.1 CELÉ ČESKO ČTE DĚTEM o.p.s.

Janáčkova 10/1426

702 00 Ostrava – Moravská Ostrava

Posláním toho projektu, jak je zmíněno na internetových stránkách⁴⁸, je díky společnému čtení podporovat pevné vazby v rodině. Dále je zmíněno, že pravidelné čtení podporuje emocionální zdraví, rozvíjí paměť a představivost a učí myšlení. Projekt podporuje nikoliv samostatné čtení dětí, ale právě předčítání dětem, ať už rodiči, nebo seniory v mateřských školách.

Projekt „Babička a dědeček do školky“⁴⁹

Tento konkrétní projekt je zaměřen na tři generace. Usiluje o propojení dětí-rodičů a seniorů. Vychází z toho, že v dnešní době mají rodiče omezený časový prostor na předčítání knih svým dětem, i přesto, že tato činnost je velmi důležitá pro rozvíjení čtenářské a jazykové gramotnosti. Dalším aspektem, na který projekt reaguje, je nahrazení živého slova novými médii, jejichž hlavním nástrojem ale není jazyk, nýbrž obrazovka. Projekt se snaží podporovat a zavádět rituál pravidelného předčítání.

Projekt je specifický svým uspořádáním a pevně danými pravidly. Důležitá je návaznost, čili minimálně pět po sobě jdoucích dní, kdy senior k dětem do školky přichází. Tráví zde čas v dopoledních hodinách, a oblečen do pohádkového pláště, předčítá dětem pohádku (třeba jen krátkou na 5-10 minut). Ta může být zaměřena podle toho, jaké téma právě děti s paní

⁴⁸ <http://celeceskoctedetem.cz/nase-aktivity/babicka-a-dedecek-do-skolky/clanek-39>

⁴⁹ <http://celeceskoctedetem.cz/nase-aktivity/babicka-a-dedecek-do-skolky/clanek-39>

učitelkou zpracovávají. Zbylý čas společně věnují různým činnostem, například kreslení, povídání nebo hraní. Jak je již výše zmíněno, do projektu jsou zařazeni i rodiče, a to tím způsobem, že by měli každý den přečíst dětem krátkou pohádku, kterou děti dostaly ve školce od pohádkové babičky/dědečka. Tyto pohádky nesouvisejí s těmi, které senioři předčítají ve školce. Tímto způsobem jsou rodiče motivováni k zavedení čtecího rituálu a pravidelného čtení.

Následující den senioři společně s dětmi hovoří a diskutují nad pohádkami, které děti četly předchozí den s rodiči. Děti si své pohádkové bločky mohou doplnit o ilustrace, případně koláže. Na konci projektu tak dětem zůstává pohádkový bloček, který je dlouhý podle toho, jak rozsáhlý byl projekt v mateřské škole. Jak je již výše zmíněno, minimum je pět dní, ale může to být i měsíc nebo celý rok. Tímto způsobem dětem vznikne pohádková knížka, nebo bloček, který jim setkávání připomíná, a mohou se, společně s rodiči nebo ve školce, ke čtení opakovaně vracet.

Úspěšnost projektu a statistika⁵⁰

Na stránkách projektu můžeme nalézt i hodnocení z let 2012-2017. To je následující: přibližně 200 školek se ho zúčastnilo pod vedením organizace Celé Česko čte dětem o.p.s., dalších 250 mateřských škol pak projekt dle manuálu realizuje samo. Do projektu bylo zapojeno přibližně 800 seniorů (1/5 byli muži, zbytek pak tvořily ženy).

Zkušenosti z průběhu projektů jsou takové, že nejdříve ho vyzkouší jedna třída (pilotní) a poté ji následují třídy ostatní. Předpokládá se, že v průměrné mateřské škole, která má 4 třídy, v nichž je přibližně 30 dětí, z nichž pak každé v průměru jednoho sourozence a dva rodiče, hodnocení projektu dochází na základě těchto předpokladů k následujícím číslům: přímé ovlivnění pilotním projektem 12.000 dětí, v dalších třídách pak přibližně 18.000 dětí. Ovlivnění sourozenců vychází přibližně na dalších 12.000 dětí, sourozenců pak 18.000. Ovlivnění rodičů vychází na 24.000 osob v pilotních třídách a 36.000 ve třídách ostatních.

⁵⁰ <http://celeceskoctedetem.cz/nase-aktivity/babicka-a-dedecek-do-skolky/clanek-39>

5.2 MEZI NÁMI o.p.s.

Mezi námi o.p.s.

Nad Želivkou 903

164 00 Praha 6

Organizace Mezi námi o.p.s.⁵¹ se zabývá setkáváním lidí všech generací a snaží se o podporu vzájemné úcty, pochopení a propojování jejich světů. Její hlavní cílovou skupinou jsou lidé v důchodovém věku a děti. Motivací pro projekt je myšlenka, že příslušníci různých generací si mohou být přirozenými partnery, kteří se navzájem mohou podporovat a předávat si životní radost, moudrost a energii.

Projekt „Přečti“⁵²

Tento projekt v mateřských školách probíhá od roku 2015, kdy se setkávají pravidelně jednou týdně děti a senioři nad společným čtením knih. Senior se vybírá školku dle své osobní preference, závislé ať už na osobních vztazích, nebo místní blízkosti. Tento projekt tak klade důraz na dlouhodobé prohlubování vzájemných vztahů.

Ředitelka organizace Linda Obrtelová⁵³ hovoří o projektu v rozhovoru pro *Pravý domácí časopis*. Popisuje, čím může být, dle jejího názoru, pro děti a seniory obohacující. Vyzdvihuje zejména přínos v zjištění, že stáří nemusí být překážkou, ale že může nabídnout hodnoty, jako například rozvahu, klid nebo poznání. Dále mohou děti zjistit, že seniory baví stejné věci a ještě na společnou činnost mají dostatek času. Zmiňuje také pozitivní dopad pro seniory, kdy upřímné otázky dětí mohou fungovat jako jakási terapie. Stává se, že pokud je senior nějakým způsobem handicapován, často vzniká oboustranně přínosná diskuze. Dodává, že senioři jsou většinou za takové otázky rádi, jelikož mohou sdílet s někým své příběhy a pocity. V otázce přínosu pro seniory dále hovoří o tom, že setkání s dětmi v mateřské škole je pro ně často jedinou příležitostí změny prostředí, která vyžaduje zvláštní přípravu. V neposlední řadě hovoří o důležitosti fyzického kontaktu, konkrétně vzájemném podání ruky, kterým se děti a senioři společně vítají.

⁵¹ <http://mezi-nami.cz/>

⁵² <http://mezi-nami.cz/>

⁵³ ČEPICKÝ, M. (2017): Mezi námi dětmi, babičkami a dědečky. *Pravý domácí časopis*, č.11, s. 38, 39

Dále doplňuje, že organizace Mezi námi o.p.s. je více zaměřena na práci s dětmi, než seniory, neboť, dle jejího názoru, to budou v budoucnu právě ony, kteří se budou na celkovém postoji společnosti k seniorům aktivně podílet. Také zmiňuje, že účast v projektu je dobrovolná, ovšem touha ze strany dětí nebo rodičů často převyšuje kapacitu, která je stanovena na 15 dětí při setkání.

6 Mezigenerační setkávání v současné české dětské literatuře

6.1 Popis knih a obsah

Potřeba informovanosti dětí v tématech mezigeneračního setkávání, konce života a smrti se v současnosti promítá i do dětské literatury. Za zmínku rozhodně stojí nakladatelství CESTA DOMŮ, které se těmito tématy cíleně zabývá. Mezi knihy, které jsou z již vydaných určeny dětským čtenářům, patří všechny níže zmíněné, s výjimkou poslední knihy, kterou vydalo nakladatelství ALBATROS.

- **Anna a Anička, O životě na začátku a na konci**⁵⁴

Martina Špinková

Tato kniha je o babičce Anně a její vnučce Aničce. Příběh popisuje jejich společný vztah a činnosti. Jak Anička roste, pozoruje, že se babička proměňuje a pomalu odchází. Malá Anička je s babičkou až do smrti, a dokonce i potom si s ní dokáže hrát. Knihu napsala a ilustrovala Martina Špinková.

- **Je smrt jako duha?**⁵⁵

Jeanette Bresson Ladegaard Knox, Alena Skálová

Příběh popisuje malou Emilku, která nemá ráda Smrt. Ta si totiž přichází odvést její babičku. Kniha dětem odpovídá na otázky spojené se smrtí a umíráním.

- **Co všechno nám pomáhá?**⁵⁶

Martina Špinková

Kniha poutavými ilustracemi představuje dětem kompenzační pomůcky a předměty denního života, které pomáhají seniorům zvládnout praktický život. Originálním způsobem představuje možnosti, jak si pomoci, když některé části těla přestanou dobře sloužit.

⁵⁴ <https://www.cestadomu.cz/publikace/anna-a-anicka>

⁵⁵ <https://www.cestadomu.cz/publikace/je-smrt-jako-duha>

⁵⁶ <https://www.cestadomu.cz/publikace/co-vsechno-nam-pomaha>

- **Kocoure, ty se máš⁵⁷**

Martina Špínková

Tato obrázková knížka dětem zábavnou formou představuje jaké je to pečovat o starého strýce, o moderních zdravotních pomůckách a o jednom černém kocourovi. Kniha byla v roce 2017 nominována na Zlatou stuhu v kategorii beletrie pro děti.

- **Když dinosaurům někdo umře⁵⁸**

Laurie Krasny Brown, Marc Brown

Malá kniha o tématu smrti, která může doma, ve školce, na prvním stupni pomoci s tímto tématem.

- **Lentilka pro dědu Edu (nakladatelství ALBATROS)⁵⁹**

Ivona Březinová

Kniha vypráví příběh malého Honzíka, který bydlí nejen s rodiči, ale i s dědečkem Arnoštem a pradědečkem Edou, který Honzíkovi občas něco provede. Pradědeček ale nedělá takové věci naschvál, ani proto, že by byl zapomnětlivý, nýbrž, jak se později ukáže, protože je nemocný. Rodiče se s Honzíkem dohodnou, že udělají všechno pro to, aby byl praděda spokojený. Kniha přibližuje dětem problém Alzheimerovy choroby.

⁵⁷ <https://www.cestadomu.cz/publikace/kocoure-ty-se-mas>

⁵⁸ <https://www.cestadomu.cz/publikace/kdyz-dinosaurum-nekdo-umre>

⁵⁹ <http://www.albatros.cz/lentilka-pro-dedu-edu/>

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Cíl práce, výzkumné otázky a metodika

Cíl práce:

- Reflektovat důvody pro setkávání dětí a seniorů na půdě mateřské školy

Výzkumné otázky:

- V čem je přínosné pravidelné setkávání předškolních dětí a seniorů na půdě mateřské školy?
- Jaká je motivace pro společné setkávání u seniorů a učitelek?
- Jak zpětně hodnotí zúčastnění toto setkávání?

Metodika

Pro toto výzkumné šetření bude použita metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně se bude jednat o rozhovor se seniorkou a třídní učitelkou. Dále bude použita metoda dlouhodobého nestrukturovaného pozorování společného setkávání a společných činností.

8 Projekt "Čtecí babička"

8.1 Úvod a plánování

Impulsem pro realizaci projektu "Čtecí babička" byla inspirace podobnými projekty a touha vyzkoušet si mezigenerační setkávání v praxi. Projekt byl realizován ve Waldorfské mateřské škole v Rudolfově u Českých Budějovic ve třídě Skřítků, kam jsem během svého studia docházela na praxi. Velmi otevřená byla tomuto projektu paní ředitelka Adéla Havlová, podporu jsem dostala i od třídní učitelky Kateřiny Krausové, která naprosto vyšla vstříc ve všech požadavcích a byla ochotná pravidelné setkávání zařadit do programu třídy.

Zásadní bylo, jakým způsobem sehnat seniorku/seniora pro realizaci projektu. Nakonec se osvědčilo oslovení firmy Ledax, která provozuje Klub R51 plus. Z oslovených seniorů mne kontaktovala paní Iva Galbačová. Během několika sezení jsem jí nastínila svou představu, se kterou paní Galbačová souhlasila. Nejprve jsme hovořily o možné nabídce činností s dětmi, ovšem nejlépe se nám jevilo čtení. Z různých knih, které se nabízely, jsme společně vybraly knihu *Honzíkova cesta* od Bohumila Říhy. Důvodem bylo to, že kniha je tradiční součástí české literatury, dnešním dětem ale možná ne úplně známá. Dále k ní měla paní Galbačová osobní vztah, byla to údajně kniha, kterou si jako malá moc přála a nakonec ji dostala a pak se k ní ve svém dětství opakovaně vracela.

V souvislosti se čtením pohádek bych ráda zmínila osobnost Zdeňka Matějčka⁶⁰, který se o důležitosti předčítání vyjadřuje jako o nedílné součásti předškolního věku. Čtení říkanek, pohádek a jiných textů podporuje další motivaci ke čtení. Jako důvody prospěšnosti čtení uvádí například to, že tento proces se odehrává v takzvané *situaci zajištění*. Dítě je obvykle v klidu, cítí se dobře, zažívá hlubokou intimitu. Většinou i neklidné děti, například ty se syndromem ADHD, si najdou pohodlnou polohu a ocitají se v klidovém režimu. To je ten pravý čas, dle Matějčka, na představy a popuštění uzdy fantazie. Co se týká obsahu knih, děti během čtení zažívají kontakt se spisovným jazykem, řeč se tak obohacuje, a ve většině dětských knih můžeme také nalézt vzory pro prosociální chování. Pravidelné čtení zase pomáhá vytvářet dětem zdravé návyky pro budoucí život.

⁶⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005

Plánem bylo navštěvovat třídu v pravidelných setkáních jednou za týden v dopoledním čase. Má role v projektu byla komunikační prostředník mezi školkou a paní Galbačovou. Domlouvala jsem termíny setkání, aby vyhovovaly oběma stranám, zajišťovala dopravu na místo a dokumentovala celé setkávání.

8.2 Průběh projektu

Setkávání se začalo realizovat v říjnu 2016, bylo plánované do konce roku, ovšem čtení probíhalo pomaleji, některé termíny se nekonaly, proto se realizace posunula až do února 2017.

Rozhodující byla osobnost "čtecí babičky". Paní Galbačová se k dětem chovala od začátku setkávání velmi přátelsky a otevřeně. Děti ji i díky tomu dobře a rychle přijaly.

Jak jsem již výše zmínila, setkávání probíhalo jednou týdně, přibližně jednu hodinu. Vždy v dopoledním čase před obědem, kdy se děti vracely ze zahrady. Čtení se realizovalo ve třídě, v herní části. Děti vždy společně nachystaly židličky, které sestavily do kruhu, přičemž pro "čtecí babičku" připravily čestné místo – "čtecí křeslo". Uprostřed kruhu byla lucernička, kterou paní učitelka ke čtení zažehla.

Při každém setkání "babička" společně s dětmi zrekapitulovaly obsah minulé kapitoly, aby si děti příběh osvěžily a mohly tak navázat na další čtení. V knize každá kapitola začíná jedním velkým písmenem, které je barevně ilustrováno, například jako věc, kterou připomíná. Poznat je, to byla úloha předškoláků, kteří už většinu písmen znali. Kniha je doplněna ilustracemi Heleny Zmatlíkové, ovšem všechny děti chtěly obrázek vidět najednou, bylo těžké je pak opět znovu usadit a zkoncentrovat na čtení. Nakonec jsme tedy zvolily jiný způsob, a to, že když se kapitola dočetla, obešla jsem všechny děti, a ty si obrázky ještě jednou prohlédly. Po dočtení kapitoly a prohlédnutí obrázků jsme s dětmi ještě chvíli diskutovaly o právě přečteném, děti sdělovaly své zážitky, například jestli mají pejska a jakého, nebo zda už někdy jely vlakem, tak jako Honzík v knize.

Ráda bych se ještě zmínila o zasedacím pořádku, poměrně brzy se ukázalo, že většina dětí by ráda seděla blízko babičky, většinou tedy proběhly diskuze ohledně obsazení míst okolo ní. Některé, zejména nejmladší děti (ve waldorfské mateřské škole jsou smíšené třídy), si našly své místo u babičky na klíně, takže součástí čtení se brzy stalo i "mazlení s babičkou".

Během těchto sezení, a zejména v závěrečném povídání, bylo možné sledovat

mezigenerační výměnu informací, kdy "babička" vyprávěla o svém dětství, jaký byl svět, když ona byla malá.

V teplejších dnech, když se nám podařilo do školky dorazit dříve, jsme navštívily děti na zahradě. Ty pak ihned zapojily "babičku" do svých her, ona je s nimi ochotně hrála. "Babička" na půdě školky vždy vzbudila velké povyražení, děti ji s radostí vítaly. Dojemná byla scéna z vánoční besídky, kdy "babička" seděla v hledišti a všechny děti ji z pódia mávaly a volaly na ni.

Ráda bych se vyjádřila také k úskalí projektu. Čtení probíhalo jen v jedné třídě, nemohla jsem si tedy nevšimnout, že děti z ostatních tříd po "babičce" vždy zvědavě pokukovaly, protože ji znaly z vyprávění od dětí z druhé třídy. Myslím si tedy, že čtení je dobré realizovat pro všechny děti ve školce. Dokonce i rodiče dětí z druhé třídy projevíli zájem o čtení, ovšem z časových důvodů jsme nemohly jejich přání naplnit.

Jako jedno z úskalí vidím svou roli, tedy úlohu prostředníka. Činnost jsem vykonávala jako dobrovolník, komunikovala s paní ředitelkou, třídní učitelkou, babičkou, které jsem také zajišťovala individuální dopravu na místo. Ze zkušenosti si myslím, že při přípravě takového projektu je dobré promyslet praktičnost docházení a možnosti setkávání vzhledem k blízkosti, tak aby doprava byla možná pro seniora samostatně.

8.3 Zhodnocení projektu

Projekt "Čtecí babička" považuji tak, jak jsem si ho vyhranila, za naplněný. Měla jsem možnost pozorovat, jak se vztah dětí a "babičky" rozvíjel, a probíhala vzájemná interakce. Zejména při rozhovorech po čtení pohádky probíhalo mezi dětmi a "babičkou" cenné vyměňování informací o životě dříve a dnes. Půlroční čtení a společné prožívání času vytvořilo vzájemný blízký vztah a bylo by na něj možno navázat dalšími činnostmi a projekty.

V současné době „babička“ děti samostatně navštěvuje při zvláštních příležitostech, jako například mikulášské setkání nebo vánoční besídka.

Závěrem

Při soukromém rozhovoru se mi paní Iva zmínila, že zatím nemá svá vlastní vnoučata, a i to je pro ni motivací být ve školce, neboť má děti velmi ráda. Během realizace jsem byla těhotná, a ve stejný den, kdy se narodila má dcera, narodil se i paní Ivě první vnuk. V současné době jsme v kontaktu a navštěvujeme se.

8.4 Rozhovory

Otázky pro „Čtecí babičku“:

1. Proč jste se rozhodla navštěvovat děti ve školce?
2. V čem pro Vás bylo čtení ve školce přínosné?
3. V čem myslíte, že jsou tento a podobné projekty přínosné dětem?
4. Napadá Vás nějaký okamžik, který byste chtěla zdůraznit nebo na který ráda vzpomínáte?
5. Naopak, je něco, co pro Vás bylo na projektu obtížné nebo náročné?
6. Máte ještě nějaký nápad, co k projektu dodat (zkušenost, hodnocení)?

Otázky pro paní učitelku:

1. Jaké důvody Vás vedly k tomu účastnit se s vaší třídou mezigeneračního projektu?
1. V čem vidíte přínos projektu, který probíhal u vás ve třídě? (pro vás, pro děti, pro školku)
2. Jak podle vás děti "babičku-dědečka" přijaly?
3. Vyskytlo se během setkávání něco, co bylo pro vás, jako pro třídní učitelku, náročné?
(například organizačně nebo i jinak)
4. Napadne vás nějaký okamžik, který byste ráda „vypíchla“?
5. Jak děti reagovaly, když babička přestala do školky chodit?
(vzpomněly si, nebo přijaly rozloučení)
6. Přemýšlíte o tom, že se do budoucna s dětmi zapojíte do jiného mezigeneračního projektu?

Rozhovor se „Čtecí babičkou“:

(Dále jen „babička“) V následujícím rozhovoru zjišťuji hodnocení projektu a zaměřuji se na otázky motivace a průběhu. V první otázce zjišťuji důvody k účasti v projektu. **O: „Proč jste se rozhodla navštěvovat děti ve školce jako „čtecí babička“?“****B:** „Projekt mne ihned oslovil. Za prvé z důvodu, že jsem chtěla jít studovat takzvanou mateřinku v Prachaticích a být učitelkou v mateřské škole, takže jsem si tímto i splnila dávné přání. Za druhé, četbě se celoživotně věnuji a toto je příležitost dětem knihy četbou představit, a myslím i vzbudit do budoucna jejich zájem o čtení knih. Vybrala jsem knihu Honzíkova cesta od Bohumila Říhy s překrásnou ilustrací od Heleny Zmatlíkové.“ „Babička“ zmiňuje, že účastí v projektu si splnila dva životní sny, nerealizované studium a profesi učitelky v mateřské škole. Její velkou zálibou je literatura, a

proto ji nadchla příležitost předávat tento zájem nejmladší generaci. Navíc se svěřila, že vlastní vnoučata zatím nemá, a kontakt s dětmi postrádá.

O: „V čem pro Vás bylo čtení ve školce přínosné?“ B: „Spíše než přínosné, řekla bych obohacující. Z dětiček a jejich těšení se na další pokračování příběhu o Honzíkovi jsem měla obrovskou radost.“ Touto odpovědí „babička“ potvrzuje, že ji setkávání s dětmi naplňuje. V následující odpovědi subjektivně hodnotí přínos tohoto projektu dětem. Všimá si absence mezigeneračního kontaktu ve většině současných rodin. **O: „V čem si myslíte, že jsou tento a podobné projekty přínosné dětem?“ B:** „Obecně mají děti rády, když se jim čtou pohádky nebo se vyprávějí příběhy či zážitky. To, že do školky přijde „čtecí babička“, která jim přečte pohádku, je pro děti určitě obohacující. V dnešní době nemá každé dítě babičku, která se mu může dostatečně věnovat, protože většina babiček ještě pracuje.“ Z následující odpovědi je zřejmé, že „babička“ dovedla vytvořit příjemnou a neformální atmosféru, a děti reagovaly tím, že začaly vyhledávat, mimo jiné, i fyzický kontakt.

O: „Napadá Vás nějaký okamžik, který byste chtěla zdůraznit nebo na který ráda vzpomínáte?“ B: „Pro mne byly vždy krásné okamžiky, když jsem si sedla do připraveného vyprávěcího křesla a každé dítě chtělo sedět co nejbližší. Předškoláci se těšili, že již přečtou první písmeno příběhu Honzíka, které bylo v knížce vždy nějak barevně nakresleno. Někdy to končilo i pláčem, když byly židličky kolem mne obsazené“.

Dále „babička“ vyjádřila prvotní obavy z toho, zda dokáže svým přednesem udržet dětskou pozornost, neboť ze své rodiny zkušenost s touto aktivitou neměla. Její prvotní nejistoty si všimla paní učitelka, která dokázala v úvodu nastavit pravidla čtení, včetně organizace židliček ve třídě. Dovádívou atmosféru zklidnila úvodním rituálem (zapálení svíčky s prvky aromaterapie a gesty doprovázenou říkankou). Autorita paní učitelky, na kterou jsou děti dlouhodobě zvyklé, měla zásadní vliv na nastavení pravidel návštěv čtecí babičky. **O: „Naopak, je něco, co pro Vás bylo na projektu obtížné nebo náročné?“ B:** „Musím říci, že jsem měla na začátku obavy, jak mne děti přijmou, jestli je bude čtení bavit a vydrží celou dobu poslouchat. Od první návštěvy ve školce mne dětičky vítaly, vždy volaly „babička je tady“ a měly velkou radost. Co se týká pozornosti při čtení, celou dobu poslouchaly a vždycky nám čas rychle uběhl, že kdyby nebyl čas oběda, tak jsme ještě pokračovali.“

Babička nechtěla projekt příliš podrobně hodnotit. Necítila se být zcela objektivní, proto rozsáhlejší komentář přenechala na třídní učitelce. **O: „Máte ještě nějaký nápad, co k projektu**

dodat (zkušenost, hodnocení)?“ B: „Mé zkušenosti z projektu jsou jediné pozitivní. Zhodnocení z pohledu pozorovatele bych ponechala na tetě třídy Katce.“

Rozhovor s třídní učitelkou:

V odpovědi na první otázku můžeme sledovat, že třídní učitelka souzní s mezigeneračními aktivitami, které propojují seniory a děti předškolního věku. Zkušenost s tímto projektem byla pro učitelku první tohoto druhu, a hned v druhé části odpovědi se k ní vyjadřuje pozitivně. **O: Jaké důvody Vás vedly k tomu účastnit se s Vaší třídou projektu "Čtecí babička"?** **U:** „Už samotná myšlenka mě nadchla, vidím v ní obrovský potenciál. A to nejen pro čtecí babičky (a dědečky - i muži by byli v mateřských školách úžasní), ale stejným dílem i pro děti samotné. Možnost zažít alespoň malý střípek vlastních zkušeností v naší mateřské škole, a dokonce v mé třídě, pro mě bylo obrovskou radostí a velkým potěšením“.

Následně učitelka hodnotí setkání, a zmiňuje, že během nich vznikla vzájemná sympatie se „čtecí babičkou“. Pozitivně se také vyjadřuje k osobní zkušenosti s mezigeneračním projektem. Svou roli hrálo také to, že děti si bezprostředně „babičku“ oblíbily, a začaly se na pravidelná setkání s ní těšit. V odpovědi učitelka také naznačuje, že ze strany rodičů z druhé třídy proběhl velký zájem o podobná setkání. **O: V čem vidíte přínos setkávání, které probíhalo u vás ve třídě?** **U:** „Pro mne to byla od začátku srdeční záležitost. V tom smyslu, že tato obecná myšlenka spolupráce a čtení pohádky dostala zcela konkrétní, reálný rozměr, v setkání s úžasnou paní Galbačovou, která je jedinečnou, otevřenou a lidsky ohromující osobou. Vždy s ní přišel do naší třídy její klid, radost a obrovské zaujetí ze strany dětí. Zažívala jsem pocit úcty – úcty ke člověku. Děti si ji zamilovaly od prvního okamžiku. Rády o ní mluvily, vždy se na ni těšili a někteří i skákali radostí, když slyšeli, že přijde. Rodiče to také těšilo. Někteří z nich projevíli zájem o „naší“ babičku také pro další třídu v MŠ (což jsme organizačně ani časově už nezvládli zkoordinovat).“

V následující odpovědi učitelka hodnotí dětský přístup jako bezprostřední a do určité míry závislý na prvním dojmu. Vzhledem k tomu, že „babička“ byla otevřená, o dětijevila upřímný zájem a bez problémů s nimi zvládla navázat konverzaci, děti ji rychle přijaly. **O: „Jak podle Vás děti "babičku" přijaly?“ U:** „Téměř okamžitě. Byla to otázka pár minut. Děti nikoho

neumí zle soudit ani odsoudit, ti prostě vnímají, že je jim s druhým dobře anebo není. A babičku si opravdu zamilovaly. Plně ji přijaly“.

Dále učitelka hodnotí úskalí projektu, a hovoří o tom, že při rodičovské schůzce se otevřelo téma vztahu dětí a jejich prarodičů. Dodává, že emoce dětí ke „čtecí babičce“ byli pro některé rodiče překvapující, obzvláště pokud nepanují v jejich rodině harmonické vztahy. **O:** ***Vyskytlo se během setkávání něco, co bylo pro Vás, jako pro třídní učitelku, náročné?*** **U:** *„Náročná byla asi pouze situace, když byl některý z rodičů rozhozen radostnými city svého vlastního dítěte k pro něho „cizí“, čtecí, babičce. Šlo o lítost, že takové city nepanují třeba i k babičce vlastní, možná, že je to tím časem, kterého je tak málo pro zážitky jak být spolu se svým vnoučetem. Tuto otázku jsme také rozebírali na rodičovské schůzce. A rozvinula se vskutku zajímavá diskuse. Rodiče se jednoznačně shodli, jak jsou rádi, že tu babičku máme. A že by byli rádi, kdyby tato spolupráce pokračovala i dál“.*

Za okamžik, na který učitelka ráda vzpomene, zmiňuje scénu ze školní besídky, kdy přítomnost „babičky“ dokázala utěšit vzlykajícího chlapce. Tento zážitek hodnotí jako deklarující pro vztahy, které „babička“ s dětmi navázala. **O:** ***„Napadne Vás nějaký okamžik, který byste ráda vypíchla?“*** **U:** *„Když bych si mohla vybrat, zvolila bych Vánoční setkání, besídku s dětmi, rodiči a s „naší“ babičkou. Nejen že zde člověk zažíval mnoho momentů, kdy netradičně děti seznamovaly rodiče s babičkou, což bylo velmi milé, ale také jeden specifický moment, kdy role babičky byla zcela neopomenutelná. Když jsme s dětmi přicházeli za zpěvu písničky za ruce do prostoru „jeviště“ na koberci třídy, abychom předvedli část ranního pásma, začal jeden tříletý chlapec plakat. Tolik lidí, kteří se dívají jeho směrem, to byl silný zážitek, který ho zaskočil. Byl k neutišení a nechtěl ani o krok dál, ale když jeho oči našly v publiku oči babičky Ivy, hned přestal plakat a udiveně řekl: „Jéé, babička!“ a usmál se. Ten úsměv byl tak prožitý, že to mělo vliv na proměnu celé jeho nálady. Pláč ustal. A já si sama pro sebe řekla, jak jsem nesmírně vděčná, že něco takového můžu zažít. Jak silné pouto vůbec může existovat mezi vnoučaty a babičkami, i babičkami, kterých si vážíme, jako našich vlastních? Co my o tom víme?!“*

Dále učitelka popisuje, že vztah, který ona sama, i děti s babičkou navázaly, není završením projektu ukončen. Důkazem mohou být pravidelné, neoficiální návštěvy ve školce, a vzájemné navštěvování. **O:** ***Jak děti reagovaly, když "Čtecí babička" přestala do školky chodit?*** **U:** *„Musím se přiznat, že ani z mé strany to nebylo loučení navždy. Tak to mám já a tak jsem to*

také podala dětem. Že se s babičkou nějaký čas neuvidíme, ale že určitě vymyslíme, jak jí napsat, něco nakreslit a navštívit jí zase příště. Což chci splnit. Děti se zase po týdnu ptali: „A přijde ještě babička, že jo?!“ – „To bychom mohli číst zase tu Honzíkovu cestu, třeba.“ Jakmile člověk vytvoří pouto, nelze ho jednoduše odhodit. Ani pro mě, ani pro děti. To bychom byli ochuzeni. Babičku máme už napořád, alespoň my, co jsme s ní pohádku zažily“. Dále paní učitelka uvažuje o budoucí účasti v podobném projektu a plánuje podobné aktivity, kde zmiňuje, jak je nezbytné myslet na praktickou část projektu. **O: Přemýšlíte o tom, že se do budoucna s dětmi zapojíte do jiného mezigeneračního projektu?** **U:** „Rozhodně! Mrzí mě, že nemáme např. domov důchodců blíže. Kdybychom tam s dětmi během vycházky zvládli dojít, neváhala bych. Tak už vymýšlím autobus a zájezd a také program s nějakým dědečkem, a to jak udržet vztah s tou naší první babičkou. Více asi ani není nutné.“ **O: Je ještě něco, co byste k setkávání ráda dodala?** **U:** „Jen, že bych si opravdu moc přála, aby se setkávání napříč generacemi stalo přirozenou součástí programů všech mateřských škol. Ale ne protože je to někde napsané... Proto, že je to nesmírně lidské.“

Vyjádření dětí:

Na následujících řádcích jsou přepsány úryvky z knížky, kterou děti společně vyrobily „babičce“ jako dárek na rozloučenou. Paní učitelka se dětí zeptala: **„Co bys „čtecí babičce“ vzkázal/vzkázala?“**

Ondra, 6 let: „Ať se máš dobře, moc se mi líbila Honzíkova cesta. Z příběhu si pamatuju hlavně Honzíka, skleněnou kuličku, prut, kufřík a školu. A taky babičku, dědečka, mamku a tatku. A prostě všechny, kdo tam byl. Jsi moc hodná, že nám čteš tak pěknou knížku, a že nám ukazuješ obrázky.“

Adrienka, 5 let: „Mě se líbí pohádka. Babičko, máš hezký šátky.“

Kristínka, 5 let: „Pamatuju si, žes nám dala vánoční kalendáře, bylas tak hodná. Bylo hezký, žes nás tak navštěvovala.“

Inuška, 5 let: „Mám tě hodně ráda. A taky se mi pohádka hodně líbila a je hodně nádherná! Babička je moc hodná, a taky se mi líbilo, že s náma chodila ven. A znám všechny kapitoly – jak Honzík usnul, Honzík a Ferda, jak ho maminka vyzvedávala a skleněnou kuličku.“

Sofie, 1et: „Líbilo se mi, jak k nám přišla a taky jednou přečetla pohádku i nám.“ (holčička je z vedlejší třídy)

Jonáš, 3 roky: „*Já bych chtěl Bleska McQuenna. A pro babičku? Jo!*“

Štěpánek, 4 roky: „*Ať brzy přijdeš s Honzíkovou cestou a ať máš hodně kamarádů!*“

9 Diskuze

Pro projekt Setkávání předškolních dětí a seniorů na půdě mateřské školy jsem se po prvotním setkání se seniorkou, která se chtěla projektu zúčastnit, rozhodla pro aktivitu, která je pro obě generační skupiny přirozená. Správnost volby se ukázala hned v prvopočátku. Paní Galbačová sama projevila zájem se s dětmi literaturou zabývat. Sice musela překonat počáteční obavy a stud, ale už po prvním setkání s dětmi se k četbě odvážila a všimla jsem si, že postupně rozvíjí i způsob přednesu. V tomto bodě byla zásadní přítomnost dětí a jejich otevřenost. Obě skupiny tráví příliš svého času mezi vrstevníky.

Přítomnost nepedagogické osoby v mateřské školce je organizačně náročnější. Pro paní učitelku to znamenalo hlavně v úvodu projektu citlivé seznámení dětí s babičkou i s pravidly setkání. Ovlivnilo to i celkový denní program školky.

Přínosem bylo, že děti přišly do blízkého a pravidelného kontaktu s osobou v důchodovém věku. Rozvíjely kladný vztah ke knihám a vytvářely si základy pro vztah literatuře. Kromě toho jim babička často vyprávěla i osobní vzpomínky a příběhy. Děti si tak utvářely představu o odlišnostech života a hodnot starší generace.

„Babička“ získala účastí v projektu pravidelnou smysluplnou aktivitu a kontakt s nejmladší generací a určitou společenskou roli. Možnost účastnit se aktivně na výchově nejmenších dětí, která jí z vlastní rodiny chybí, jí osvěžila a přivedla k myšlenkám na její vlastní dětství, jež bylo v porovnání se současností poměrně odlišné.

Paní učitelka se s podobným projektem setkala poprvé, prozkoumala jeho přínos i možná úskalí a našla si vlastní cestu, jak aktivitu se seniory a dětmi uchopit. Také měla příležitost sledovat reakce dětí na třetí osobu a inspirovat se jejími výchovnými postupy a způsobem komunikace. Na tento projekt navázala později s celou třídou při zevrubnějším zkoumání tématu stáří i při dalších aktivitách. Například při výtvarných činnostech a rozhovorech.

Tento projekt utvořil třídní učitelce, dětem i rodičům představu, jak mohou podobné mezigenerační programy v praxi probíhat. Protože ohlasy byly pozitivní, je možné předpokládat, že se školka do podobných aktivit někdy v budoucnu opět zapojí.

Rozhodující vliv na průběh projektu měla otevřenost všech zúčastněných a chuť zkusit něco nového.

Obr. č. 1: Závěrečná fotografie projektu „Čtecí babička“ z MŠ Waldorfské

Obr. č. 2: „Babíčka“ čte v kruhu dětem

Obr. č. 3: Občas i „mazlíčí babička“

Obr. č. 4: „Babička“ s dětmi na zahrádce

Obr. č. 5: Obal knihy „Co všechno nám pomáhá“

Obr. č. 6: Ukázka z knihy „Co všechno nám pomáhá“

Zdroj: vlastní zdroj

ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce bylo **Setkávání předškolních dětí a seniorů – společné programy v mateřské škole**. Jsem ráda, že jsem si při psaní vytvořila hlubší vhled do problematiky a literatury týkající se této oblasti. Myslím, že právě na základě prostudované literatury jsem našla odpovědi na některé otázky, které jsem si ve vztahu k tomuto tématu kladla.

Zejména v rozsáhlejší kapitole *Mezigenerační setkávání z hlediska historie* je zřejmé, že tento proces nelze snadno zobecnit, ale vždy záleželo na místě, podmínkách pro život, kultuře dané skupiny. Nejinak je tomu i v dnešní době, a je zodpovědností právě naší dospělé generace podporovat jakékoliv setkávání dětí a seniorů, nejen v rodinách, ale i v mezigeneračních programech.

Senioři jsou stále početnější skupinou naší společnosti, podle nejrozličnějších statistik se v budoucnu bude v České republice jednat až o třetinu populace. Proto je více než důležité učit se žít společně, setkávat se, hledat vzájemné obohacení a průsečíky zájmů a možných společných činností.

Závěrem použiji vystihující úryvek z knihy *Dopisy vnučce* od mé oblíbené autorky Šiklové⁶¹: „*Když spolu nebudou lidi a různé generace schopny vzájemně mluvit, a nebudou se chápat, budou zde žít generace vedle sebe, jenže nebudou tvořit mozaiku, jejíž jednotlivé kamínky tvoří celek, smysluplný obraz, ale bude to jen tříšť.*“

Co se týká praktického projektu bakalářské práce, cítím ho jako naplněný a podařený. Jsem ráda, že jak mé osobní setkávání se „Čtecí babičkou“, tak i občasné vídání s dětmi stále probíhá.

⁶¹ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Kalich, 2007, s. 114

Použitá literatura:

- ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901.
- GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie aneb Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-80-86429-62-5.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie (Možnosti, které čekají)*. Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*. Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Kalich, 2007. ISBN 978-80-7017-057-1.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Karolinum, 2007. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: Dospělost a stáří*. Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
- ZAVÁZALOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Univerzita Karlova v Praze – nakladatelství Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0326-8.

Internetové zdroje a další zdroje:

- ČEPICKÝ, M., (2017): Mezi námi dětmi, babičkami a dědečky. *Pravý domácí časopis*, č.11
- OPATRŇÝ, Aleš. *Vztah ke stáří v proměnách času*. [online]. [cit. 2009-16-05]
Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/Vztah-ke-stari-v-promenach-casu-Ales-Opatrny-KTF-UK-v-Praze.html>
- *Dobrovolnictví pro seniory*. [online]. Dostupné z:
<https://www.adra.cz/dobrovolnictvi/ceske-budejovice/dobrovolnictvi-pro-seniory>
- ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička*. Cesta domů. [online]. Dostupné z:

<https://www.cestadomu.cz/publikace/anna-a-anička>

- KNOX, J.B.L. *Je smrt jako duha?*. Cesta domů. [online]. Dostupné z:
<https://www.cestadomu.cz/publikace/je-smrt-jako-duha>
- ŠPINKOVÁ, Martina. *Co všechno nám pomáhá*. Cesta domů. [online]. Dostupné z:
<https://www.cestadomu.cz/publikace/co-vsechno-nam-pomaha>
- ŠPINKOVÁ, Martina. *Kocouře ty se máš*. Cesta domů. [online]. Dostupné z:
<https://www.cestadomu.cz/publikace/kocoure-ty-se-mas>
- BROWN, L.K., *Když dinosaurům někdo umře*. Cesta domů. [online]. Dostupné z:
<https://www.cestadomu.cz/publikace/kdyz-dinosaurum-nekdo-umre>
- BŘEZINOVÁ, Ivona. *Lentilka pro dědu Edu*. Albatros. [online]. Dostupné z:
<http://www.albatros.cz/lentilka-pro-dedu-edu/>
- *Babička a dědeček do školky*. [online]. Dostupné z:
<http://celeceskoctedetem.cz/nase-aktivity/babicka-a-dedecek-do-skolky/clanek-39>
- *Projekt senioři a děti společně*. [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z:
<http://www.seniorpasy.cz/files/library/JMK/2016/projekt-senio-i-a-d-ti-spole-n-.pdf>